

УДК 336.7

<https://doi.org/10.31713/ve220247>

JEL: G20, G38

Котик О. В. [1; ORCID ID: 0000-0002-2749-4472],

старший викладач,

Стасюк Б. Б. [1; ORCID ID: 0000-0002-0859-5681],

старший викладач,

Щур О. О. [1; ORCID ID: 0009-0009-6710-174X],

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті проаналізовано діяльність Національного банку України в умовах воєнного стану, визначено основні рішення регулятора, які були спрямовані для забезпечення безперебійної роботи банківської системи та її адаптації до умов роботи в період війни. Також у науковій статті визначено правила, яким підпорядковувався фінансовий сектор з перших днів війни, встановлено перелік обмежень, які накладались на фінансову сферу, зокрема в частині зняття готівкових коштів з розрахункових рахунків та призупинення діяльності валютного ринку. Наведено рішення для підтримки ліквідності банківської системи. Визначено фактори, які дозволили державі забезпечити фінансування всіх своїх зобов'язань.

Ключові слова: Національний банк України; банківська система; фінансовий сектор; валютний ринок; регулятор.

Постановка проблеми. В умовах військової агресії російсько-фашистського режиму та повномасштабної війни, яку агресор розв'язав проти України, першочерговими завданнями Національного банку та всієї фінансової системи є максимальне забезпечення потреб оборони України та її ядра – Збройних Сил України, надійного функціонування фінансової системи, безперебійної роботи державних фінансів та об'єктів критичної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання банківського регулювання та нагляду, а також запровадження інновацій у банківській діяльності розглядали у своїх працях наступні науковці: Наконечна О., Михайлик О., Криховецька З., Романовська Ю., Складанюк М., Власенко О., Коваленко В., а також чимало інших науковців. Таким чином, своєчасним і актуальним є дослідження діяльності вітчизняних банків в умовах воєнного стану.

Мета. Метою статті є дослідження функціонування банківської системи України в умовах воєнного стану та формування пропозицій щодо забезпечення фінансової стабільності.

Виклад основного матеріалу. З початку повномасштабного вторгнення Росії, Національний банк України (далі – НБУ) зосередив свої зусилля на подоланні панічних настроїв серед населення, підтриманні довіри до банківської системи та забезпеченні стабільності у фінансовій сфері. Ключові рішення регулятора були спрямовані на: забезпечення безперебійної роботи банківської системи, стримування девальвації національної валюти та запобігання відпливу капіталу за кордон.

Національний банк активно протидіяв ворожому впливу у фінансовій сфері та сприяв здійсненню благодійних внесків для потреб Збройних Сил і гуманітарних потреб України. З 24 лютого НБУ адаптував правила роботи банківської системи в умовах воєнного стану, вимагавши, щоб відділення банків, де це безпечно, продовжували працювати безперебійно, надаючи клієнтам доступ до сейфів і забезпечуючи готівку в банкомати. Жодних обмежень щодо безготівкових розрахунків не встановлено.

Водночас діяли такі обмеження:

- заборона на зняття клієнтами готівки понад 100 тис. грн на день, а також повна заборона на зняття готівкової валюти в Україні (згодом послаблена). Ці обмеження не стосувалися підприємств, які діяли за дорученням уряду або виконували мобілізаційні плани, а також мешканців територій, яким загрожувала окупація. Вони могли знімати кошти без обмежень як у національній, так і в іноземній валюті за умови їх наявності у відділенні банку;

- банки-емітенти цифрових грошей мали припинити їх випуск і розповсюдження;

- заборона на розподіл капіталу, окрім спрямування прибутку на збільшення статутного капіталу, формування загальних резервів і фондів основного капіталу та покриття збитків;

- заборона на виплати дивідендів, окрім як за привілейованими акціями;

- заборона на надання та продовження кредитів пов'язаним особам банку та дострокове повернення таким особам депозитів;

- заборона на дострокове погашення банками кредитів, які вони отримали від нерезидентів;

- заборона на переказ коштів за кордон, окрім власних операцій банків та видачі кредитів іноземним фінансовим установам;

- заборона на надання юридичним особам кредитів у гривні для

погашення кредитів в іноземній валюті;

- заборона на зміну валюти кредиту з іноземної на гривню для юридичних осіб, крім банків.

Водночас НБУ запровадив такі послаблення для банків:

- скасування заходів впливу за порушення низки нормативів: капіталу, ліквідності, кредитного ризику, лімітів відкритої валютної позиції, строків подання статистичної звітності, якщо такі порушення виникли після 24 лютого 2022 року;

- дозвіл ідентифікації військових за військовим квитком для відкриття рахунку;

- проведення зовнішньої оцінки стійкості для банків перенесене на 2023 рік;

- скасування заходів впливу за невчасне оприлюднення фінансової та консолідованої фінансової звітності;

- скасування заходів впливу за порушення формування та зберігання обов'язкових резервів;

- дозвіл використання хмарних сервісів, які розміщуються на території ЄС, Великої Британії, США та Канади для підвищення стабільності роботи банківської системи [1].

Війна спричинила безпрецедентні умови, в яких опинився фінансовий сектор України. Задля підтримання його стабільності Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей діяльності фінансового сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні».

По-перше, Національному банку надано більше повноважень. Регулятор вестиме рахунки державних органів, призначені для забезпечення потреб держави у відсічі збройної агресії проти України та ліквідації її наслідків, а також для благодійних пожертв та гуманітарної допомоги.

По-друге, запроваджується можливість тимчасового припинення діяльності кредитної спілки у зв'язку з воєнним станом і її подальшого відновлення. Такий крок дозволить запобігти кризі банкрутства на ринку, а вкладники кредитних спілок збережуть свої заощадження.

Також продовжено термін дії Закону України «Про фінансову реструктуризацію» до 1 січня 2028 року. Відтерміновано введення в дію Закону України «Про платіжні послуги» з 1 серпня на 1 грудня 2022 року.

По-третє, для підтримання стабільності на страховому ринку спрощено процедури ухвалення рішень щодо можливості залучення вільних до розміщення коштів централізованих страхових резервних

фондів, створених при Моторному (транспортному) страховому бюро України, для придбання облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації». Було скасовано вимогу гарантування грошових вимог та прав на вимоги виконання договірних зобов'язань першокласними банками для цілей іноземного інвестування [2].

Ці та інші зміни, запроваджені ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей діяльності фінансового сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні», нададуть фінансовому сектору України стійкості та допоможуть впоратися із викликами війни.

З початку війни НБУ призупинив роботу валютного ринку, залишивши можливість лише для операцій з продажу валюти. Також регулятор впровадив наступні зміни:

- тимчасову заборону на зняття готівки в іноземній валюті. Вже 1 березня регулятор переглянув це обмеження, дозволивши знімати іноземну валюту з валютних рахунків у розмірі до 30 тис. грн на день, а 21 березня підвищив ліміт до 100 тис. грн на день в еквіваленті. Водночас, ліміт зняття готівки з карток українських банків за кордоном становив 100 тис. грн на місяць в еквіваленті, а з 20 травня був тимчасово зменшений до 50 тис. грн. 14 квітня НБУ дозволив банкам продавати валюту населенню в межах залишку між загальним обсягом купівлі та продажу валюти;

- з початку березня НБУ дозволив використовувати платіжні картки за кордоном для розрахунку і отримання готівки. Також було дозволено перекази іноземної валюти для виплати пенсій українцям за кордоном, а згодом – для виплати аліментів;

- 2 червня НБУ вперше з початку війни змінив облікову ставку, підвищивши її до 25% з січневих 10%. Цей крок, за словами НБУ, спрямований на захист гривневих доходів та заощаджень громадян, а також на підвищення привабливості гривневих активів, зокрема державних облігацій;

- в умовах воєнного часу НБУ отримав можливість фінансувати держбюджет шляхом купівлі ОВДП у Міністерства фінансів. Станом на 7 червня НБУ профінансував уряд на 120 млрд грн;

- у третьому кварталі банківський сектор продовжив адаптацію до кризових умов. Банки підтримували роботу мережі та швидко відновлювали діяльність відділень у звільнених районах. Ліквідність системи зросла завдяки подальшому надходженню коштів клієнтів. Вперше з початку повномасштабної війни почали рости строкові депозити в гривні, а строкові депозити в іноземній

валюти знову зросли вперше з часів коронакризи [1].

Чисті активи банків за III квартал зросли на 7,5% і перевищили довоєнний рівень. Переважно нарощувалися обсяги депозитних сертифікатів НБУ [2].

Водночас відбулося скорочення чистого кредитного портфеля: гривневого передусім внаслідок дорезервування, валютного – більшою мірою через погашення позик. Чисті гривневі корпоративні кредити за квартал зменшилися на 2,2%, валютні – на 10,0% у доларовому еквіваленті. Лише державні банки наростили гривневе кредитування бізнесу – на 4,3% за квартал.

Обсяг гривні у фізичних осіб зріс на 2,7%, в основному за рахунок збільшення залишків на рахунках у державних банках. Обсяг валютних вкладів фізичних осіб майже не змінився. Збільшення відсотків закладами сприяло відновленню темпів зростання строкових вкладів населення, обсяг яких уперше з початку війни зріс на 2,2%. Дозвіл НБУ на купівлю валюти для відкриття валютних строкових депозитів сприяв її зростанню на 5,9% у доларовому еквіваленті.

Кошти суб'єктів господарювання у гривні збільшилися за квартал на 3,7%, у валюті – зменшилися майже на 2% у доларовому еквіваленті. Кошти клієнтів домінують у зобов'язаннях банків, їхня частка становить 86,8%.

Банківський сектор за III квартал отримав 12 млрд грн прибутку. Цей прибуток дав змогу компенсувати збитки першого півріччя, тож фінансовий результат за дев'ять місяців позитивний – 7,4 млрд грн [2].

Причиною прибутковості було збереження високої операційної ефективності. Процентні доходи банків продовжували зростати, комісійні доходи поступово відновлюються, позитивні результати оцінки валюти та цінних паперів значно збільшили фінансовий результат у цілому. Співвідношення операційних витрат до операційного доходу (CIR) становило 36,5% у третьому кварталі порівняно з 44,6% за той же період минулого року.

Україна зберегла підтримку країн, що її виказували з перших днів війни, і навіть розширила коло прихильників завдяки успіхам сил оборони та дипломатії. За оцінкою Інституту світової економіки Кіля, загальна сума анонсованої та наданої офіційної фінансової, військової та гуманітарної допомоги країн-партнерів уже перевищує 120 млрд доларів. За одинадцять місяців 2022 року тільки на фінансування потреб бюджету отримано більше 28 млрд доларів, з яких 42% – гранти (рисунок).

У грудні триває формування пакета допомоги на наступний рік.

Рада ЄС погодила новий механізм допомоги Україні на 2023 рік у сумі 18 млрд євро. Конгрес США підтримав надання близько 45 млрд доларів екстреної допомоги для України у різних формах, передусім для потреб оборони, включно з підтримкою союзників; вони будуть доступні до вересня 2023 року [3].

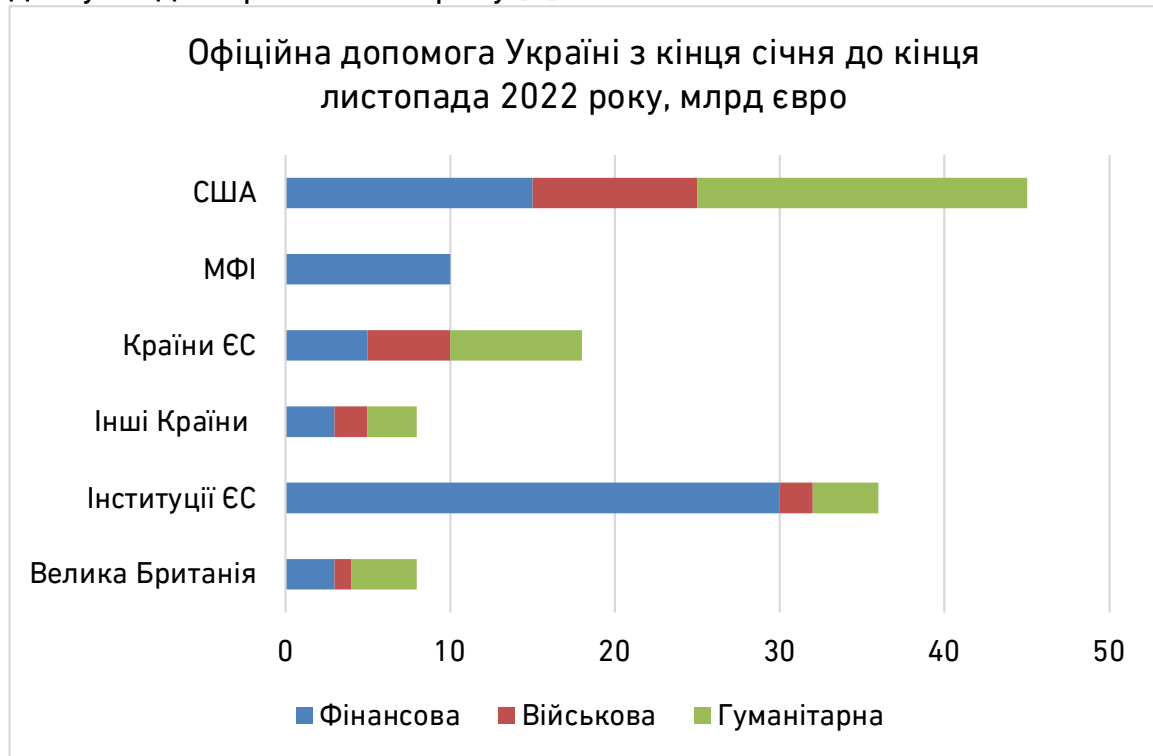

Рисунок. Графік офіційної допомоги Україні

Національний банк України звернувся до Міністерства фінансів України та керівництва державних банків з пропозицією запровадити мораторій на скорочення мережі відділень державних банків під час війни.

Державні банки займають суттєву частку в банківській системі України. В період дії воєнного стану їх безперебійна робота має особливе значення для економіки та безпеки держави з огляду на велику кількість клієнтів, розгалужену мережу відділень (близько 50% всіх банківських відділень) та банкоматів (65% загальної банкоматної мережі).

Призупинення роботи окремих філій пов'язане з необхідністю забезпечення безпеки працівників, а також оптимізацією витрат з урахуванням зниження рентабельності через військову агресію РФ. Для підтримки економіки та забезпечення фінансової стабільності регіональні мережі банків державного сектору мають забезпечити безперебійне обслуговування клієнтів. Першочерговим завданням також має стати якнайшвидше відновлення діяльності банків на

звільнених територіях з урахуванням необхідності та можливості забезпечення безпеки персоналу банків та їх клієнтів. Водночас Національний банк підтримує ініціативу окремих банків щодо забезпечення доступності банківських послуг шляхом використання мобільних відділень.

Для забезпечення фінансової стабільності в надзвичайно складних умовах війни необхідні злагоджені зусилля та тісна координація дій усіх учасників фінансового ринку: банків, небанківських фінансових установ, Національного банку та інших регуляторів ринку, а також ефективні підтримка державних органів. Національний банк пропонує державним органам і фінансовим установам такі рекомендації:

- активізувати ринок внутрішніх запозичень, щоб мінімізувати ризики емісійного фінансування;
- оптимізувати державні програми підтримки бізнесу;
- забезпечити безперервну роботу чергових банківських відділень в умовах блекауту;
- банкам звертати більше уваги на управління ризиками ліквідності;
- забезпечити безперервну операційну діяльність в умовах війни.

Висновок. Своєчасні кроки банків та НБУ для забезпечення безперебійної роботи фінансових установ та системи електронних платежів дали змогу пройти перші місяці війни з помірними втратами для фінансового сектору.

Зросли обсяги депозитів клієнтів у банках, що забезпечило стабільно високий рівень ліквідності, незважаючи на ризики війни. Невеликий відтік коштів домогосподарств у перші два місяці року через інформаційний тиск був компенсований зростанням депозитів у березні. При цьому частка відкличних коштів була максимально оновлена. Корпоративні кошти скоротилися під час війни, переважно в іноземній валюті. Зазвичай це відбувалося через подальшу виплату зарплати з одночасним падінням продажів.

Після початку повномасштабної війни населення знизило попит на кредити. Натомість помірний попит на кредитні ресурси з боку корпорацій зберігся. Кредитуванню бізнесу сприяла держава, поліпшивши умови участі в урядових програмах [4].

У подальшому основним чинником впливу на фінансовий стан банків буде реалізація кредитних ризиків, що значно зменшить власний капітал банків. Однак НБУ не вживатиме жодних заходів впливу на банки за невиконання вимог щодо капіталу та ліквідності

під час воєнного стану та дасть достатній час після закінчення воєнного стану для відновлення стабільності.

1. Доронцева Єлизавета. Державне регулювання під час війни: як НБУ адаптував фінансову систему України до нових умов впродовж ста днів воєнного стану. *Воркс Україна*. 2022. URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-nbu-adaptuvav-finansovu-systemu-ukrayiny-do-novyh-umov-vprodovzh-sta-dniv-voennogo-stanu/> (дата звернення: 20.05.2024). 2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей діяльності фінансового сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні : Закон України від 27.07.2022 р. № 2463-IX. 3. Звіт про фінансову стабільність. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/about>. (дата звернення: 20.05.2024). 4. НБУ – про фінансовий стан банківської системи під час війни. *Фінанси та економіка*. URL: <https://finbalance.com.ua/news/bankivska-sistema-ukrani-popri-viynu-zumila-zbilshiti-depozitniy-i-kreditniy-portfel>. (дата звернення: 20.05.2024).

REFERENCES:

1. Dorontseva Yelyzaveta. Derzhavne rehuliuвання pid chas viiny: yak NBU adaptuvav finansovu systemu Ukrainy do novykh umov vprodovzh sta dniv voiennoho stanu. *Vorks Ukraina*. 2022. URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-nbu-adaptuvav-finansovu-systemu-ukrayiny-do-novyh-umov-vprodovzh-sta-dniv-voennogo-stanu/> (data zvernennia: 20.05.2024). 2. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo osoblyvostei diialnosti finansovoho sektoru u zviazku iz vvedenniam voiennoho stanu v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 27.07.2022 r. № 2463-IKh. 3. Zvit pro finansovu stabilnist. Natsionalnyi bank Ukrainy. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/about>. (data zvernennia: 20.05.2024). 4. NBU – pro finansovyi stan bankivskoi systemy pid chas viiny. *Finansy ta ekonomika*. URL: <https://finbalance.com.ua/news/bankivska-sistema-ukrani-popri-viynu-zumila-zbilshiti-depozitniy-i-kreditniy-portfel>. (data zvernennia: 20.05.2024).

Kotyk O. V. [1; ORCID ID: 0000-0002-2749-4472],

Senior Lecturer,

Stasiuk B. B. [1; ORCID ID: 0000-0002-0859-5681],

Senior Lecturer,

Shchur O. O. [1; ORCID ID: 0009-0009-6710-174X],

Senior Student

¹*National University of Water and Environmental Engineering, Rivne*

ACTIVITIES OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE DURING WAR

This article meticulously scrutinizes the pivotal role of the National Bank of Ukraine (NBU) amidst the backdrop of martial law, recognizing its indispensable function in assuaging the economic ramifications of warfare.

Faced with the exigencies posed by conflict, the NBU proactively implements an array of strategies and policies aimed at fortifying financial stability and fostering the resilience of the Ukrainian economy. Through a comprehensive analysis, this study delineates the dynamic shifts within the financial sector subsequent to the imposition of martial law, pivotal in fortifying Ukraine's financial landscape and navigating the challenges of war. Moreover, it meticulously identifies the principal decisions undertaken by the regulatory body to ensure the seamless operation of the banking system, adeptly adapting to the exigencies of wartime conditions.

Furthermore, this research endeavors to deepen comprehension regarding the NBU's initiatives and reforms, striving to offer insights into the institution's concerted endeavors to mitigate the deleterious impact of war on Ukraine's economic fabric. The article elucidates the regulatory framework adhered to by the financial sector since the nascent stages of conflict, cataloging constraints such as curtailed cash withdrawals from current accounts and the suspension of currency markets. Additionally, it elucidates the multifaceted solutions devised to bolster banking system liquidity, while delineating factors conducive to the state's adept management of its financial obligations in the midst of turmoil

This article provides a thorough examination of the National Bank of Ukraine's crucial role during martial law, emphasizing its indispensable efforts in mitigating the economic consequences of conflict.

Keywords: National Bank of Ukraine; banking system; financial sector; currency market; regulator.

Отримано: 26 травня 2024 року
Прорецензовано: 31 травня 2024 року
Прийнято до друку: 21 червня 2024 року